

Oversættelse af juleevangeliet fra Lukas 2

Kirkens traditioner og liturgi er det uhyre svært at lave om på. Det gælder især de traditioner, som alle kirkegængere kender til. Tænk blot på Fadervor, som folk er vant til at sige i kor, og så er det upraktisk med forskellige udgaver. Juleevangeliet ligger også meget fast i folks bevidsthed på grund af den årlige, højtidelige gentagelse.

Men hvad nu hvis vi i dag har en viden, som gør, at vi kan lave en bedre og mere pålidelig oversættelse?

Både den autoriserede oversættelse fra 1948 (AO48) og den fra 1992 (AO92) nævner et herberg i Lukas 2,7. Men et herberg i dagens Danmark er normalt et sted, hvor hjemløse kan få husly. På engelsk taler man om en "inn", altså en landevejskro. Da den første udgave af Bibelen på Hverdagsdansk (BpH92) bygger på engelske oversættelser, siger den også, at der "ikke var plads i kroen."

Dels på grund af det græske ord, som Lukas her bruger, dels på grund af større kendskab til den daværende kultur, er de fleste forskere i dag enige om, at der slet ikke var tale om en kro, men om et gæsteværelse (sandsynligvis på første sal) hos nogle slægtninge af Josef, som de besøgte i anledning af deres rejse. På grund af de mange tilrejsende til Betlehem var alle gæsteværelser optaget, og Josef og Maria måtte derfor tage til takke med det tomme staldrum. Fårene var ude på marken, og der har sandsynligvis ikke været andre dyr i det rum, hverken køer eller æsler. Et sådant staldrum var som regel bygget sammen med et opholdsrum i stueetagen. Det er muligt, at det staldrum, som Josef og Maria fik anvist, også var en hule, idet man af og til byggede et hus i forbindelse med en hule, så man kunne udnytte det gratis ekstra rum. Der er i hvert fald meget gamle traditioner, som taler om en hule som fødested for Jesus. Det er på grund af denne viden, at Den Nye Aftale (DNA) taler om "en foderkrybbe i en stald, for der havde ikke været plads til dem andre steder." Det er meget generelt, så man kan stadig tro på herberget, hvis man ønsker det. Den reviderede BPH taler om "en krybbe i staldrummet, for gæsteværelset var optaget."

I vers 14 er der en poetisk sang af englene. Der er lidt uenighed om, hvordan sangen skal opdeles:

AO48:

Ære være Gud i det højeste!
og på jorden fred i menesker, der har hans velbehag

AO92:

Ære være Gud i det højeste og på jorden!
Fred til mennesker med Guds velbehag!

DNA:

Vi hylder Gud i den højeste himmel.
Han kommer med fred til mennesker på jorden, til dem, som han har udvalgt.

AO92 flyttede jorden op i første linje, men det passer ikke med, hvordan hebraisk poesi er opbygget. Første linje er en hyldest til Gud, som bor i "det højeste". Anden linje er et løfte om fred på jorden til en vis gruppe mennesker. Det er vanskeligt at afgøre præcis hvilke mennesker, der er tale om. De græske ord kan oversættes med "acceptmennesker" eller "Guds viljes mennesker". Der er sandsynligvis tale om mennesker, som Gud kan acceptere eller med den traditionelle, gammeldags formulering: "har Guds velbehag". Beskrivelsen blev også brugt af en gruppe jøder (essener i Qumran samfundet), der så sig selv

som Guds særlige udvalgte, fordi de mente, at de fulgte Guds vilje i højere grad end andre. I den nye pagt er det at gøre Guds vilje primært et spørgsmål om at tro på Jesus som Herre og Frelser (v. 11 - i dag er der født jer en Frelser) og følge ham. Vi bliver accepteret ("retfærdiggjort") ved tro, og det er den gruppe mennesker, som vil opleve freden fra Gud gennem Jesus.

I Lukas 2,2 finder vi et udsagn, som er vanskeligt at oversætte af flere grunde.

AO92: Det var den første folketælling, mens Kvirinius var statholder i Syrien.

Et problem er det rent historiske. Vi ved, at Kvirinius blev statholder i Syrien (inklusive Judæa) i år 6 e.Kr, men det år passer ikke med Jesu fødsel. Ganske vist ved vi ikke med sikkerhed, hvornår Jesus blev født, men der var helt særlige stjerneforekomster på himlen i årene 3 til 2 f. Kr. som tyder på, at fødslen fandt sted i år 2 f.Kr. (Se <https://udfordringen.dk/2012/12/betlehemsstjernen-viser-at-jesus-er-enestaende/>).

Man har tidligere ment, at Herodes den Store døde i år 4 f.Kr. men mange mener nu, at det først var i år 1 f.Kr. Det er et spørgsmål om den rette fortolkning af Josefus' historiefortællinger. År 2 f.Kr. passer bedst med, at Johannes begyndte sin tjeneste i kejser Tiberius' 15. regeringsår, som ville være 28-29 e.Kr. (Han blev kejser i år 14 e.Kr.). Jesus ville på det tidspunkt være omkring 30 år, hvis han var født i år 2 f.Kr. Året 28 passer bedst med, at korsfæstelsen sandsynligvis fandt sted i år 30 e.Kr, det tredje år af hans tjeneste. Vi har dog ikke kendskab til nogen omfattende folketælling på dette tidspunkt år 2 f.Kr., men vores manglende viden betyder ikke, at der ikke kan have fundet en folketælling sted, som af en eller anden grund ikke blev særlig kendt.

Vi kender derimod til en meget berømt folketælling i år 6 e.Kr., som gav anledning til et jødisk oprør imod skattebetalingen til den romerske besættelsesmagt. Lukas skriver til en fornem mand, Teofilus, og vi kan gå ud fra, at han allerede kendte til denne berømte folketælling. Gamaliel omtaler den godt 20 år senere simpelthen som "folketællingen" uden nærmere beskrivelse. Alle kendte den som "folketællingen", der førte til jødernes opstand mod romerne. Den gik over i historien på en helt anden måde end den folketælling, som fandt sted, da Jesus blev født. Da der var kun den ene folketælling, mens Kvirinius var statholder i Syrien (6-12 e.Kr.), giver det ingen mening at tale om "den første". Det var hverken den første folketælling eller den første, mens Kvirinius var statholder. Altså må vi søge efter en anden fortolkning af teksten.

Et problem er, at teksten i de græske manuskripter er lidt forskellig. De fleste oversættelser går ud fra, at der stod autæapografæ, men de fleste og bedste håndskrifter har autææapografæ. (Man brugte ikke mellemrum mellem ordene). Det ser ud til, at det ene æ ved en fejl forsvandt i enkelte af de tidlige afskrifter, som ikke var så omhyggeligt lavet. Forskellen på dansk er, om det skal oversættes med "folketælling" eller "folketællingen". Men ordet autæ betyder "denne", så hvis æ'et mangler (det er den bestemte artikel på græsk), bliver det til: Denne (folketælling) blev en første folketælling, mens Kvirinius var statholder i Syrien. AO92 siger "Det var den første folketælling..." Man har således tilføjet ordet "den", som ikke står i den græske tekst, de oversætter ud fra, og de har oversat med "var", selv om det græske ord betyder "blev" eller "fandt sted/skete". Det er nøjagtig det samme ord, som i vers 1 oversættes med "Det skete".

Hvis vi i stedet antager, at den oprindelige tekst havde autææapografæ, får vi i modsætning til den anden læsning en velformuleret græsk sætning. Nu er der det ved græsk, at ordstillingen giver en forskellig mening. Det er noget, man ikke har været klar over før for nylig. På græsk kan man sige æ apografæ autæ (folketællingen denne), som betyder denne lige omtalte folketælling, som blev introduceret i vers 1. Men

man kan også sige autæ æ apografæ (denne forlketællingen), og det er, hvad vi finder i teksten her. Det betyder *Denne* folketælling, og angiver en modsætning til en anden folketælling. Da Lukas skriver til Teofilus, som utvivlsomt kendte til den berømte folketælling, er det sandsynligt, at Lukas vil klargøre, at *denne* folketælling ikke var den samme, som den berømte, der fandt sted, mens Kvirinius var statholder i Syrien.

Men hvad med ordet "første"? Det græske ord er *pråtos*, som kan betyde først eller før i tid eller position. Som regel er det den første person eller ting sammenlignet med en række andre, men betydningen afhænger af sammenhængen. Hvis der følger en genitiv efter, betyder den enten den første eller fornemmeste af en gruppe eller "før" noget andet. Vi finder betydningen "før" med genitiv i Johs 1,15 og 1,30: "fordi han var til før mig," i Johs 15,18: "den har hadet mig før jer." Det græske ord kan altså betyde enten først eller før, men da vi i vers 2 finder et udtryk i genitiv efter *pråtos*, nemlig "værende Syriens leder/statholder," er det absolut muligt og sandsynligvis mere korrekt at oversætte ordet med "før" i stedet for med "først". Oversættelsen "før" giver også i modsætning til "først" mulighed for at bevare ordet "fandt sted", som der rent faktisk står i teksten. Det bliver så til: "*Denne* folketælling fandt sted før Kvirinius' statholdergerning i Syrien."

Som oversætter må man også tænke på det grundlæggende kommunikationsprincip, som Relevanteorien slår fast. Det vil sige, at man indretter sin formulering efter, hvad modtageren i forvejen ved. Ordene "*Denne* folketælling" forudsætter, at Lukas ved, at Teofilus kender til den berømte folketælling under Kvirinius. Lukas ønsker ikke, at Teofilus skal blive forvirret ved at tænke, at der er tale om den samme folketælling. Nogle gange kan vi for klarhedens skyld tilføje en sådan kendt baggrundsviden, når vi oversætter til et andet publikum end det oprindeligt tiltænkte. Man kunne altså klargøre ved at sige: "*Denne* folketælling fandt sted før (den du kender, som fandt sted, mens) Kvirinius var statholder i Syrien."

Iver Larsen, December 2016